

Дядо Славейков чете европейски книги

Проф. дфн Цветан Ракъовски

ЮЗУ „Неофит Рилски“

Резюме

В този текст ще стане дума за няколко статии и една „приказчица“ на Петко Славейков, писани и публикувани между 1867 и 1879 г. в негови издания. Статиите са най-вече обзорни, дори бих казал – теоретически. Все пак имаме вече синтезирана теория в учебника по словесност на Тодор Шишков. Но тя е по-късна (1873) спрямо Петко-Славейковите теоретически наблюдения – особено статията за романа, която е от 1870 г. От другата страна ще поставя първия опит за писане на новела в историята на българската проза – „Хубавинка Янка“.

Тук ще резюмирам накратко: теорията на романа на дядо Славейков – такава, каквато я познаваме е в статията „Що е роман?“. Тя обаче следва точка по точка „Еволюция на родовете в историята на литературата“. Само че този „буквар“ по жанрология и по-точно Въведението му е от 9 ноември 1889 г. Казано накъсо – Славейковата идея за генезиса на епическите форми изпреварва Брюнеттиер с почти двайсет години.

От другата страна на тези прозападни европейски парадокси е Петко-Славейковата побългарена история в „Хубавинка Янка“ (1869). Знайно е, че в сюжета й авторът следва и почти повтаря деветата новела от Ден II на „Декамерон“. Нека припомним сюжета: става дума за мотива вярна/невярна съпруга и доказването на добродетелите на вярната жена чрез изпитания. Действието в „Хубавинка Янка“ става по време на „предпоследния български цар Александра Шишмана“. В „любопитната приказчица“ на дядо Славейков вероломният съдържател на гостилницата иска със сила да вкара в грях Янка, като я заплашва с „пълен пищов“.

Какво казват фактите обаче?

Първо, Александър Шишман, който е син на цар Иван Шишман (на трона от 1371 до 1395 г.), никога не е бил коронясван. Това не е толкова важно. Второ, по-интересно е, че в този XIV век се появява някакъв литературен пищов, но подобно оръжие по това време все още няма. Пищовът е изобретен след средата на XV век, а същинската му употреба в широк мащаб започва след 1540 г. Сигурно за Славейков огнестрелното оръжие е по-впечатляващо, повишава степента на заплахата. Но побългаряването на новелата от „Декамерон“ има и рискове от грешки – авторът ги допуска в името на съспенса.

Та литературата често „бърка“ – от това не произтича драма. Да не забравяме, че всеки художествен текст е измислен, въобразен модел за някакъв свят. В него се преплитат разни елементи – едни имат чисто условна роля (както е ролята на хъша в браилската кръчма), други обаче, са натоварени да създават „реалността“ на художествения свят. Заради това понякога автор като Вазов или Фани Попова натрупват съвкупност от елементи, които може и да са против логиката или фактическата истина. Но ние, читателите, вземайки романа в ръце, едва ли очакваме да срещнем фактите – за тях има друго място, най-често то се нарича вестник или учебник.